

Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski

Warszawa, 28.03. 2025 r.

Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej

Recenzja

rozprawy doktorskiej pt. *Nauczyciele edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych w kontekście zmiany kształcenia zawodowego*
autorstwa mgr inż. Roberta Tyma

przygotowanej pod kierunkiem dra hab. Marka Walancika, prof. AWSB

W dyskusjach na temat przygotowania nauczycieli do realizacji nowych zadań – wynikających ze zmian w systemie oświaty, rzadko podejmowany jest wątek nauczycieli zawodu. Z zadowoleniem zatem należy przyjąć próbę zapalenia tej luki w badaniach przeprowadzonych przez Doktoranta.

Recenzowana rozprawa doktorska ma strukturę charakterystyczną dla prac teoretyczno-empirycznych. Tworzą ją następujące rozdziały:

1. Edukacja zawodowa w kontekście permanentnej zmiany
2. Współczesne wyzwania szkolnictwa zawodowego
3. Metodologia badań własnych
4. Edukacja zawodowa w zmieniającym się świecie oraz rola nauczyciela edukacji zawodowej – wyniki i analiza badań własnych
5. Nauczyciele edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych

Integralną częścią rozprawy są: *Wstęp, Podsumowanie i wnioski, Bibliografia*, a także *wykaz tabel, wykaz wykresów, wykaz rysunków oraz aneks*.

Już we *Wstępie* Doktorant charakteryzuje w sposób syntetyczny kontekst badań nad nauczycielami przedmiotów zawodowych w sytuacji zmiany

społecznej oraz przedstawia motywację do podjęcia badań własnych. Przedstawia także podstawowe dane dotyczące kierunków zmian kształcenia zawodowego oparte na prognozach dotyczących zawodów deficytowych. Jest to właściwe, merytoryczne wprowadzenie do rozprawy doktorskiej.

Rozdział 1 poświęcony jest analizie edukacji zawodowej w warunkach permanentnych zmian. Doktorant odwołując się do literatury pedagogicznej i socjologicznej omawia edukacyjny kontekst ponowoczesności, akcentując, za Zygmuntem Baumanem, niestabilność współczesności i niepokojące zagubienie natury aksjologicznej. Swoje rozważania kieruje w stronę roli społecznej nauczycieli przedmiotów zawodowych – ze szczególnym uwzględnieniem pojęcia roli w ujęciu socjologicznym. Wypada zgodzić się z Doktorantem, że w procesie kształcenia formalnego należy kształtować podstawowe kompetencje zawodowe, a także metakompetencje, które są niezwykle istotne w przypadku konieczności radzenia sobie z niepewnością zarówno w obszarze zawodowym, jak i społecznym. Istotne jest, na co zwraca uwagę Doktorant, kształtowanie tych kompetencji wśród nauczycieli różnych typów szkół – także w ramach edukacji ustawicznej dorosłych. Osobny fragment rozdziału (podrozdział 1.4.) dotyczy edukacji zawodowej w perspektywie czwartej i piątej rewolucji przemysłowej – z opisami podejść teoretycznych do aktualnych i czekających nas przeobrażeń cywilizacyjnych. Pozytywnie oceniając treści tego rozdziału mam jedynie uwagę dotyczącą jego struktury. Wydaje się, że analizy związane z rolą nauczycieli przedmiotów zawodowych powinny być umieszczone na jego końcu – jako propozycja odpowiedzi na wcześniejsze opisy zachodzących zmian. Byłby to logicznie uzasadniony układ: zmiany społeczne i technologiczne – rola nauczyciela wynikająca z tych zmian.

W rozdziale 2, Doktorant omówił współczesne wyzwania **stojące przed** szkolnictwem zawodowym, a nie jak głosi tytuł: „Współczesne wyzwania szkolnictwa zawodowego”. Uwagę skoncentrował na aspektach historycznych – w sposób bardzo syntetyczny scharakteryzował szkolnictwo zawodowe do roku 1945 odwołując się do dobrze dobranych prac historyków wychowania, a następnie, równie syntetycznie, odniósł się do okresu powojennego (1945-2020). Swoje rozważania i komentarze umieścił na

szerokim tle społecznym i gospodarczym, wykazując głęboką wiedzę na temat uwarunkowań cyklicznych i często chaotycznych zmian koncepcji rozwoju szkolnictwa zawodowego. Na takim tle przeanalizował podstawowe modele kształcenia zawodowego (model liberalno-rynkowy, model regulowany przez państwo i model dualno-korporacyjny) oraz przedstawił skategoryzowane wyzwania, przed jakimi staje szkolnictwo zawodowe (wyzwania technologiczne, społeczne i systemowe). Doceniam wysiłki Doktoranta, aby płynnie przechodzić od faktów do ich oceny i interpretacji w tak złożonej materii, jak szkolnictwo zawodowe. Dostrzegam jednak również braki w zakresie: danych statystycznych obrazujących rozwój/regres szkolnictwa zawodowego (liczba szkół, liczba uczniów, liczba kierunków kształcenia, infrastruktura) oraz krytycznej analizy form i treści kształcenia (podstawy programowej przedmiotów zawodowych w szkołach ponadpodstawowych), a także oceny podręczników i innych materiałów dydaktycznych.

Rozdział 3 nosi tytuł: „Metodologia badań własnych”. Właściwszy byłby tytuł: „Założenia metodologiczne badań własnych” (metodologia jest to nauka o metodach). Dyskusyjne jest przyjęcie przedmiotu badań/pytania badawczego w postaci: „Jaka jest rola nauczycieli przedmiotów zawodowych w kształceniu zawodowym w zmieniającej się szkole zawodowej ponadpodstawowej”. Wprawdzie Doktorant uzasadnia takie rozwiązanie, ale nie wskazuje na jakiej skali będzie ową rolę rozpatrywał. Poza tym akcentowanie, że chodzi o szkoły zawodowe ponadpodstawowe sugeruje, że funkcjonują w systemie edukacyjnym szkoły zawodowe, które nie są zaliczane do ponadpodstawowych. W ramach procedury badawczej Doktorant sformułował pytania szczegółowe adresowane do nauczycieli przedmiotów zawodowych, uczennic i uczniów szkół zawodowych oraz do doradców zawodowych i pracodawców. Pytania te są właściwie ukierunkowane na nauczycieli i ich „rolę”. Wybór metod badawczych uznaję za prawidłowy – metoda sondażu diagnostycznego – technika ankiety i technika wywiadu nieskategoryzowanego. Dobór próby jest właściwy – merytorycznie uzasadniony. Nie mam zastrzeżeń do sposobu przeprowadzenia badań. Również charakterystyka badanej populacji jest przedstawiona z należyta starannością. Oceniając przyjętą przez Doktoranta procedurę badawczą wypada zauważyć, że nie obejmuje ona przyjęcia

zmiennych, wskaźników i hipotez odpowiadających pytaniom szczegółowym. Liczę, że zostanie to wyjaśnione podczas publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Wyniki i analiza badań własnych stanowią treść rozdziału 4. W pierwszej kolejności zaprezentowano wyniki związane z obawami uczniów dotyczącymi ich kompetencji zawodowych w kontekście wymagań rynku pracy, a następnie przytoczono wypowiedzi nauczycieli na temat podstawy programowej (jej znaczenia w procesie kształcenia) oraz opinie uczniów o zaangażowaniu i motywacji do pracy nauczycieli, a także wypowiedzi nauczycieli w tej materii. Zwracają uwagę niezwykle kompetentne komentarze i uwagi Doktoranta związane z przytaczanymi wypowiedziami nauczycieli. Świadczą one o bardzo dobrej znajomości realiów szkolnych i uwarunkowań pracy nauczycieli przedmiotów zawodowych. W szerszej perspektywie są one dowodem świadomości istoty zmian w szkolnictwie zawodowym, w powiązaniu ze zmianami obserwowanymi w jego otoczeniu społecznym i gospodarczym.

W zamyśle Doktoranta właściwa analiza „roli” nauczyciela została przedstawiona w rozdziale 5 (zostało to wyrażone w pierwszym akapicie rozdziału 4). Rzeczywiście w tym fragmencie rozprawy doktorskiej znajdujemy pogłębione analizy wypowiedzi nauczycieli, doradców zawodowych i pracodawców, z których wyłania się obraz przedstawiający, w formie opisowej, różnorodność ról nauczyciela przedmiotów zawodowych. Podobnie jak w poprzednim rozdziale można zaakcentować odpowiednie przygotowanie merytoryczne Doktoranta, umiejętność analizy problemów dydaktycznych i organizacyjnych oraz umiejętność syntezy w odniesieniu do wypowiedzi osób badanych.

Istotne znaczenie mają wnioski z przeprowadzonych badań. Uwzględniono w nich aspekty roli nauczycieli przedmiotów zawodowych w postaci nie tylko zadań dydaktycznych i wychowawczych, ale także zabiegów motywacyjnych - rozpatrywanych w kontekście niezbędnych kompetencji merytorycznych i metodycznych. W ramach podsumowania sporządzono listę rekomendacji dotyczących: systemu edukacji zawodowej od strony organizacyjnej, programowej oraz przygotowania nauczycieli i motywowania ich do permanentnego pogłębiania kompetencji zawodowych i społecznych.

Przechodząc do ogólnej oceny rozprawy doktorskiej Pana mgra inż. Roberta Tyma chciałbym podkreślić jej znaczenie w procesie wprowadzanych zmian w szeroko rozumianym kształceniu zawodowym (kształcenie formalne, pozaformalne i nieformalne). Doktorant zaprezentował się jako znawca złożonego i wielowarstwowego systemu szkolnictwa zawodowego, udowodnił, że potrafi samodzielnie rozwiązać ważny problem badawczy. Nie uniknął przy tym uproszczeń oraz usterek metodologicznych i redakcyjnych, które jednak nie wpłynęły w zasadniczy sposób na ocenę rozprawy – jednoznacznie pozytywną.

Konkluzja: uważam, że mimo wskazanych w recenzji mankamentów rozprawa doktorska Pana mgra inż. Roberta Tyma spełnia wymagania zawarte w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo szkolnictwie wyższym i nauce” (Dz.U. z 30 sierpnia 2018 r. poz. 1668, art.187). Wnoszę zatem o dopuszczenie jej Autora – Pana mgra inż. Roberta Tyma – o dalszych etapów procedury doktoryzowania.

